

POPOTOVANJE

HIMBE – OBRAZI DAVNO MINULEGA SVETA

Špela Stres

UDK: 397.7(688 Kaokoveld)

COBISS: 1.05

IZVLEČEK

Himba – obrazi davno minulega sveta

Članek predstavlja nekatere značilnosti ljudstva Himba, ki živi v Kaokoveldu v severozahodni Namibiji, in avtoričina občutja ob obisku tega afriškega polnomadskega živinorejskega ljudstva.

ABSTRACT

Himba – images of times long past

The article presents some characteristics of the Himba tribe, living in Kaokoveldu in north west Namibia as well as some author's personal feelings, provoked by her visited of these African semi-nomadic pastoralists.

AVTOR

Špela Stres

Naziv: univerzitetna diplomirana inženirka fizike, asistentka

Naslov: Odsek za fiziko nizkih in srednjih energij
Instituta »Jožef Stefan«, Jamova 39,
1000 Ljubljana, Slovenija

Faks: +386 (0)61 123 21 20

Telefon: +386 (0)61 177 34 84

E-pismo: spela.stres@ijs.si

Ko sem bila še majhen otrok, nevedna in naivna, sem se z navdušenjem lotila branja indijanaric Karla Maya. Vinetu, Nšoči, oče in sin Medved so me nadvse prevzeli, a globoko v srcu nekako nisem mogla povsem verjeti uničevalni moči, s katero je evropska kultura vdr-la med Indijance in jih oropala najgloblje človečnosti, njihove lastne identitete.

Moralo je preteči dobro desetletje, da sem se bila pripravljena s podobno problematiko zares soočiti, tokrat na povsem drugem delu zemeljske oble, v pustinjah in goščavah južne Afrike ob reki Kunene, na namibijsko-angolski meji, kjer živijo pripadniki od boga in vseh ostalih domala pozabljenega ljudstva Himba.

Zgodovina priča o prihodu, razvoju, načinu življenja, vojnah in roparskih pohodih teh ljudi iz ljudstva Herera, ki so si sčasoma pridobili novo ime, ljudstvo Himba. Na žalost pogled na to nekoč neodvisno ljudstvo danes v srcu popotnika vzbuja neko nedoločeno žalost s sledmi otopelosti, kot jo ugledaš v očeh skoraj slehernega Himbe. Vendar ne opaziš najprej izgubljenosti njegovega pogleda. Najprej opaziš njegovo izrazito presenetljivo in drugačno zunanost, zaradi katere se ti zazdi, da si skočil za velik korak v preteklost.

Koža, premazana z mešanico rdeče zemlje in blata, jih na prvi pogled posvetli, da na pol gola telesa sploh ne izgledajo črna, ampak se rdečkasto svetijo pod pripekajočim afriškim soncem.

V tanke kite spleteni lasje, ravno tako premazani z zemljo, so pri dekletcih, nedoraslih za poroko, počesani naprej, dorasle pa se šopirijo z nazaj vrženimi kitami. Poročene si za nameček omislijo še perjanico iz antilopine kože, s katero so vsi pripadniki plemena oviti okrog pasu že od dobrega tedna po rojstvu.

Dečki prenašajo dve debeli, na obraz vseči kiti. Ko jim poglavar prizna zrelost in si smejo ogledati dekleta za žene po sosednjih naseljih, jim kiti spletejo na hrbet.

Noge vseh pripadnikov plemena Himba so skoraj do kolen omotane z umetelno okrašenimi bakrenimi obročki, ženske pa se z njimi okra-sijo še po lahteh. Okrog vratu imajo fantje težak kovinski jarem iz prepletenih srebrnih

Slika 1: Člani ljudstva Himba si kožo in v kite spletene lase premažejo z rdečo ilovico (foto: Špela Stres).

žičk, dekleta pa poleg tega še ogrlico, na kateri je obešena morska školjka. Lepota in bogastvo ogrlice sta odvisna od družbenega statusa družine, ki ji deček ali deklica pripada. Vsekakor pa stvar ni poceni, saj so prenekateri samo školjko pribarantali za ceno ene krave.

Menda so bili vedno takšni, vendar niso vedno živeli tod.

Sredi 16. stoletja, kmalu po prihodu ljudstev Ovambo in Kavango v Namibijo, so prek reke Kunene na severu današnje Namibije proti južnejšim in vzhodnejšim delom Afrike prodirali pripadniki ljudstva Herero. Njihov cilj so bile rodovitne travnate ravnine današnjega narodnega parka Etoša. Vendar je bil odpor ljudstva Ovambo, ki je to ozemlje, bogato z divjadjo in rastjem, poselilo malo pred tem, premočan in Hereri so morali ostati v višjeležečih suhih predelih Kaokovelda.

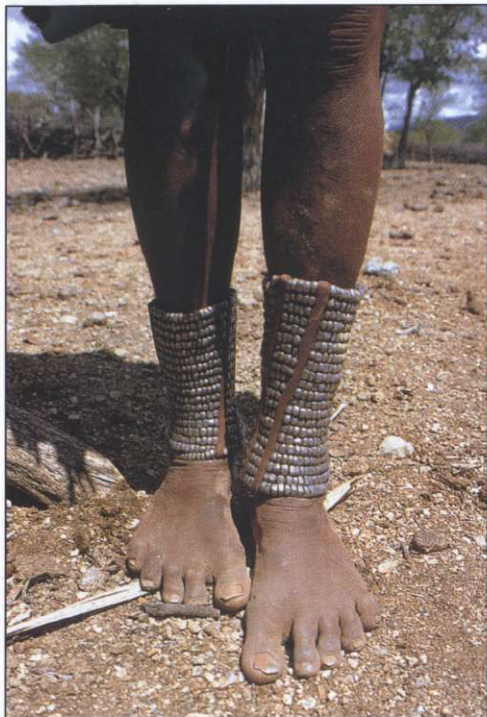
Zaradi pomanjkanja padavin so se Hereri na območju Kaokovelda oprijeli nomadskega načina življenja. Živino so gonili med daleč narazen razpršenimi vodnimi viri: od peščene vod-

ne luknje do globoko izkopanega vodnjaka, od strmih pobočij kamnitih hribov do oddaljenih ravnih polpuščave, ki se izteka v Namibijsko puščavo.

Svobodno življenje na sušni zemlji Kaokovelda se je sredi 19. stoletja končalo z vpadi roparskih tolp iz plemena Nama, ki so prihajale z juga. Ker so bila hererska naselja razsejana daleč narazen, se roparjem niso mogli upirati. Ko so zasedli najpomembnejše vodne vire, od koder so ropali živino hererskih naseljencev, so Hereri zbežali nazaj proti severu čez reko Kunene v Angolo pod okrilje črncev plemena Ngambve.

Ngabve so begunce začele imenovati »Ovahimba«, kar pomeni berači. Niso prosili le za zatočišče, temveč tudi za hrano in prebivališče. Predvsem pred prebegom v Angolo so se prehranjevali v glavnem z nabiralništvom, saj so bili med roparskimi napadi južnih tolp ob večino goveda.

Kmalu se je izkazalo, da novopoiimenovano ljudstvo Himba ne bo ostalo v Angoli prav

Slika 2: Vsak Himba ima noge pod koleni omotane s kovinskimi obročki (foto: Špela Stres).

dolgo, saj je prav v tem času eden najpomembnejših Hererov, po imenu Vita, ki bi ga pri nas v prevodu imenovali kar gospod Vojna, organiziral upor in osvojil ter ponovno naselil s Himbami večji del izgubljenega ozemlja v Kaokoveldu.

Vita je bil visokega rodu znotraj hererske hierarhične lestvice, nečak črnškega poglavarja plemen z območja reke Svakop v Namibiji. Ko se je njegov oče pridružil odpravi Fredericka Greena v Angolo, se je odločil, da mu bo sledil.

Po prihodu v Angolo je naletel na skupine Ovahimb, ki so bile več kot navdušene nad njegovim predlogom, da ponovno zavzamejo področje Kaokovelda. Pridružili so se jim še ostanki hererskih čet, ki so izgubile svoj uporniški boj proti nemški administraciji med letoma 1904 in 1905. Spoprijateljili so se s Portugalcji, ki so vladali v Angoli, tako da so jim pomagali pomiriti uporniške skupine na območju An-

gole in si s tem omogočili dokaj stalno oskrbo z orožjem in tako kakih deset let neusmiljeno ropali po območjih jugovzhodne Angole in severnih obronkov Kaokovelda.

Po koncu 1. svetovne vojne je prišla leta 1919 tudi do Vite novica, da so morali Nemci oblasti v Namibiji predati administraciji Južne Afrike. Tedaj je Vita odločil, da je pravi trenutek za ponovno poselitev Kaokovelda. Predvsem Himbe so mu rade volje sledili in v tem času poselili večji del osrednjega ter južnega Kaokovelda, velik del ljudstva pa je ostal tudi v jugozahodni Angoli.

Mi smo bili namenjeni na obisk k Himbam na južni strani reke Kunene, v Kaokoveld, del Namibije, ki ga dostikrat opisujejo kot »zadnja afriška velika divjina«. Čeprav je morda samo ime daleč od resnice, je ta oddaljen košček Namibije zagotovo eden najbolj naravnih, divjih in neokrnjenih.

Do Opuwa, glavnega mesta Kaokovelda, je bila vožnja od obale tod zaradi antarktičnih morskih tokov mrzlega Atlantskega oceana, prek severnih delov Namibijske puščave, ki počasi prehaja v polpuščavo in nato višje predele Kaokovelda, kar dolga in naporna. Mesto je bilo veliko razočaranje: cementni bloki, zloženi v brezoblične podobe nekakšnih bivalnih utic, glavna ulica, blatna od nedavnega dežja, ki je ceste na poti do tod spremenil v hudourniški strugami podobno peščeno poskakovanje, ter izgubljeni pogledi ob poti stoječih Himb in Hererov.

»Slikati pa ne, ne brez dovoljenja, res ne« so naslednji dan v rohnem najetega džipa izginjala svarila našega novega vodiča. To je bil Alfonso Peringando-Kaendo, sicer po poklicu gradbenik in nekdanji upornik proti rasističnemu režimu Južne Afrike, drugače pa velik ljubitelj krajevnih ljudstev in borec za ohranitev načina življenja ter jezika, kulture in njihove identitete; vsaj tako se nam je predstavljal zvečer ob ognju, ki je odganjal mrčes in za katerega Afričani, če jih pobaraš, ali smeš zakuriti, odgovorijo: »Saj si vendar v Afriki! Kje pa boš kuril ogenj, če ne ravno v Afriki!«

Alfonso sem njegovo obnašanje že davno oprostila. Oprostila sem mu za tistih nekaj ki-

logramov sladkorja in tobaka, ki smo ga po njegovem nasvetu v majhnih vrečkah in po pesteh razdeljevali Himbam na poti v notranjost divje dežele, ki smo se jo namenili obiskati. Oprostila sem mu gospodovalen odnos, s katerim je razvrščal Himbe, ki smo jih spotoma srečali, v različne poze, se jim pridružil na fotografijah kot njihov zapovednik in gospodar, zagotovo pa večvrednej. Oprostila sem mu za tiste litre žganja, ki smo ga po njegovem nasvetu odnesli s seboj na pot, da je poglavar občestne vasi lahko globoko nagnil steklenico in pil v dolgih požirkih, eni od njegovih snah pa je močno zaudarjajoča prozorna tekočina med hlavnimi požirki tekla mimo ust po bradi in med prsmi do antilopine kože, s katero je bila odeta okrog pasu. Oprostila pa sem mu samo zaradi enega razloga. S svojim omalovažujočim odnosom do Himb je bil živi odsev vedenja Evropejcev do namibijskih črncev tega in prejšnjega stoletja. Kako naj obsojam neprimerno vedenje črnega človeka, ko pa vem, da se ga je naučil pri kultiviranem belem osvajalcu? In čeprav skušam zabrisati dejstvo, da so menjavo sladkorja za fotografiranje uvedli prav beli turisti, željni vsakovrstnih vznemirjenj, ne morem pozabiti, da nobeden izmed Himb v svojem življenju ne bo videl zobozdravnika.

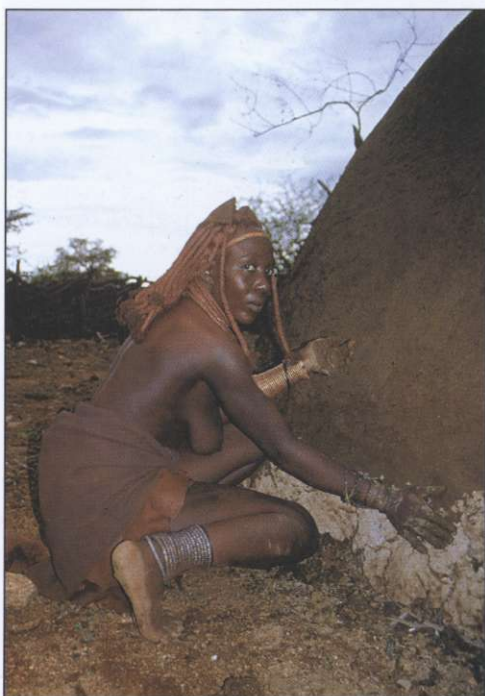
Že pri obisku prve tradicionalne vasi Himb, imenovane kraal, sta nas v oči zbudili dve stvari. Pri vhodu v ogrado, ki določa meje kraala, so nas pričakale na pol gole, a z raznovrstnim nakitom prekrivane in z mešanico iztrebkov in rdeče zemlje, ki jo obredno prinašajo iz oddaljenih gora, premazane ženske. V notranjosti kraala, ki je predstavljala nekakšno steno družinskega doma, je sedel moški in kuril ogenj. Sprva se mi je zdela takšna razpostavitve prebivalcev kraala zgolj naključje, potem pa, ko se je slika ponavljala iz kraala v kraal, me je Alfonso podučil o osnovnih običajih tega ljudstva.

Najbolj me je presenetilo dejstvo, da ljudstvo Himb upošteva tako patriarhalno kot tudi matriarhalno rodovniško linijo prednikov. Na prvi pogled sta se mi zdeli obe štetji v popolnem nasprotju, toda kmalu se mi je odkrilo, da vsaka od rodovniških linij v družbi Himb predstavlja popolnoma različne interese: po patriar-

halni liniji so prednostno organizirani zakoni bivanja, religioznih opravil ter avtoriteta in osebnostna veljavnost v družini, medtem ko se delitev večine premoženja odvija po matriarhalni liniji. In čeprav Himbe ne podcenjujejo vloge patriarhalnih povezav, je za njih osnovnega pomena pripadnost matriarhalni liniji. Mišljenje, ki je skupna vsem Herero ljudstvom, je posledica prepričanja, da izvirajo vsi iz ene same skupne prednice.

Neizogibna posledica tega zapletenega dvojnega dednega sistema je tudi popolna politična razdeljenost in nedržavotvornost Himb. Vsak kraal je samostojno naselje, vasica, a pravzaprav samo ena družina, in še to samo družina po patriarhalni liniji.

Vsak kraal, ki ga od okoliške stepe loči v krog spletena vejnata ograja, vsebuje vse potrebno za normalen potek življenja pripadnika ljudstva Himba: čisto v sredini je ograda za drobnico, pred izhodom iz nje je postavljen tradicionalni ritualni ogenj, od koder prideš na-

Slika 3: Koče, zgrajene iz vej in ilovjice, po vsakem nalivu popravljajo ženske (foto: Špela Stres).

ravnost v glavno kočo z ritualno nišo. Ostale kočice so razporejene v krogu okrog ograde za drobnico, vendar njihovi vhodi gledajo proč od ritualnega ognja. Vse kočice pa so pravzaprav zgolj v ilovnata tla zapičeno vejevje, ki je na vrhu nekako speto skupaj in od zunaj zadelano z mešanico zemlje in vode. Ženske se po vsakem nalivu dobršen del dneva ukvarjajo s popravljanjem puščajočih streh, ki jih na novo izdelajo s to lepljivo zmesjo.

Medtem pa sredi domačega kraala ves čas sedi ostareli moški, bolšči v večno goreči ogenj in nalaga nanj. Od ognja se nikdar ne odmakne, ženska pa k ognju nikdar ne pristopi. Čeprav je vera v duhove prednikov med črnci močno razširjena, je duhovna povezava med živimi in že umrlimi predniki redkokoli tako močno izražena kot pri Himbah in njihovih običajih, povezanih z ritualnim ognjem, ki ga ima po sveti dolžnosti v vsakem kraalu pravico in

Slika 4: Mati z dojenčkom med vsakodnevnimi opravili v notranjosti kočice (foto: Špela Stres).

dolžnost vzdrževati poglavar vasi, hkrati tudi najstarejši pripadnik patriarhalne linije v tej sorodniški skupini.

Ritualni ogenj predstavlja povezavo s svetom duhov, zato prihajajo Himbe k njemu s prošnjami in molitvami, ob njem izvajajo dnevne rituale, kot je ritual poskušnje mleka ritualnih krav, v katerem poglavar osvobodi mleko njegovih omejevalnih in škodljivih vplivov in ga naredi pitnega za druge člane družine. Ob ognju se dogajajo tudi iniciacije, v katere so vpleteni vsi člani lokalne skupine, družine, vasi.

Ena takih iniciacij je na primer prvo soočenje novorojenčka s samim kraalom, njegovimi prebivalci in družinskimi duhovi prednikov. Ženskam namreč ni dovoljeno rojevati znotraj samega kraala, ampak se morajo v zadnjem stadiju popadkov umakniti kakšnih 300 m daleč v goščo, sam porod imajo namreč Himbe za nečisto dejanje. Prav tako se očetu otroka ni dovoljeno dotakniti, dokler se cela družina ne zbere pred ritualnim ognjem, poglavar prijme novorojenčka v roke, ga visoko dvigne, zakriči njegovo ime in s tem predstavi dete zbrani družini in duhovom prednikov.

Iniciacij vseh vrst je pri Himbah še veliko: od obrednega izbijanja zob ob prihodu v puberteto, prek poroke do smrti in obrednih pokopov. Vse so na nek način povezane s tradicionalnim ritualnim ognjem, ki ne sme nikdar ugasniti, sicer je nad kraal in njegove prebivalce priklicano prekletstvo duhov prednikov.

Kljub temu da je njihov nabiralniški in nomadski način življenja sodobnemu svetu nepojmljiv, zaostal in na prvi pogled manjvreden, so Himbe eno najbolj samozadostnih ljudstev v Afriki. Razvili so decentraliziran politični sistem, medtem ko njihovo gospodarstvo temelji na svojstvenem pastirskem sistemu uporabe sušne in nerodovitne zemlje, skromnem vrtnarjenju in nabiralništvu, kar jim je omogočilo preživetje in celo razvoj kljub vojnam in suši. Prav zaradi tega in zaradi svoje zemljepisne oddaljenosti so bili tudi sposobni v dobršni meri ohraniti tradicionalen način življenja, in to prav tisti način življenja, ki se mu je prikrito posmehoval Alfonso in ga hodijo opazovat bogatejši turisti. Zaradi turizma bo tradicionalnost

Slika 5: Nedorasli fantje in dekleta imajo kite počesane naprej, dorasle ženske pa nazaj (foto: Špela Stres).

sama počasi izumrla, prodala se bo za sladkor, tobak in alkohol.

Poleg tega pa preti kulturi in bivalnemu prostoru Himb še ena, bolj otipljiva nevarnost. Namibijska in angolska vlada namreč načrtujeta gradnjo jezua na reki Kunene. Voda za njim bo poplavila okrog 290 km² območja, na katerem danes živijo Himbe. Samo na namibijski strani reke se bo zaradi tega moralo preseliti okrog 5000 Himb. Težava sega še veliko globlje. Voda za jezom bi zalila tudi mnogo Himbam svetih krajev, grobišč, ki so ljudstvu z globoko vero v moč duhov prednikov, s katerimi se posvetujejo pred vsako pomembnejšo odločitvijo ali spremembo v življenju, ključnega pomena. Voda za jezom bo uničila tudi slapove Epupa, ki jim ljubkovalno pravijo Mali Viktorijini slapovi,

eno najlepših naravnih znamenitosti v Kaokoveldu.

Moč turizma je svoj vpliv pokazala tudi med Himbami. Način njihovega življenja se je spremenil s trgovino, v kateri prodajajo svojo podobo za njih škodljive dobrine zahodnega sveta.

Pojavile so se bolezni, ki jih Himbe prej niso poznali, pa alkoholizem in karies. S pogostejšimi obiski belcev so se razvile tudi nove vraže.

Noseča ženska se ni pustila slikati. Verjela je namreč, da bi lahko to škodovalo plodu. Deklica, ki smo jo srečali na poti, je ob pogledu na bele obraze pobegnila v goščavo. Njena prijateljica je kasneje izjavila, da jo je bilo tako strah zato, ker smo bili brez barve. Srečali smo tudi dečka, ki je med največjo vročino koračil v debelem črnem dežnem plašču. Našel ga je neznan kje, pomenil pa mu je preveč, da bi ga slekel v še tako pripekajočem soncu. Morda mu bo prinesel srečo, njemu in ljudstvu Himbe.

Slika 5: Himba pri drobljenju zrnja, v ozadju ograda, ki obkroža kraal (foto: Špela Stres).